

Les medalles miniatura. Una aproximació

ROSSEND CASANOVA*

El diccionari de l'IEC ens descriu una miniatura com una «pintura molt petita, especialment un retrat, feta sobre vori, vitel·la, metall, etc.» i també afegeix que pot ser una «cosa menuda». Ens plantejem, doncs, reflexionar sobre aquella *pintura* o treball sobre una superfície metàl·lica i *menuda*: la medalla miniatura.

Aquest tema ha estat tradicionalment poc estudiat i en conseqüència pateix l'escassetat bibliogràfica. No hem localitzat cap publicació referida, directament o en exclusiva, a les medalles miniatura, i el que abunda són referències esparses, sobretot acompanyant medalles iguals i de diàmetre major.¹ Normalment, doncs, la paraula miniatura té un parentiu amb una peça més gran, però cal fer notar que la *miniatura*, més enllà de la mida reduïda, té unes característiques concretes i pròpies. Ens proposem fer-hi una aproximació.

Sis aspectes bàsics

Observant la gran varietat de medalles miniatura existent podem arribar a la conclusió que aquestes comparteixen sis aspectes generals, que són constants en la majoria de casos.

El primer té a veure, lògicament, amb la grandària. Quina mida ha de tenir, com a màxim, una medalla perquè la puguem considerar com a miniatura? Pensem que no hauria de ser major de 30 mm, ja sigui en diàmetre o en alçada/am-

* Tècnic del Museu de les Arts Decoratives de Barcelona.

1. Hi ha força publicacions que presenten la medalla de mòdul regular i la seva miniatura. És el cas de la medalla de membre de la directiva del Col·legi Notarial de Madrid, descrita i publicada junt amb la «Medalla en miniatura de los miembros de la directiva del Colegio Notarial». Manuel ABAD VARELA, *Medalla de la Facultad de Derecho de la UNED y otras de su ámbito en España*. Facultad de Derecho de la UNED, Madrid, 2002, p. 68 i 69.

plada. A partir d'aquesta mida les peces ja s'allunyen del que hom pot entendre com a miniatura i es poden considerar medalles petites. Aquesta mida, com veurem més endavant, també s'ajusta a les condecoracions miniatura, atès que la majoria tenen aquesta grandària.

Un segon aspecte és el del material. Generalment són fetes amb els materials nobles habituals (or, plata o bronze), malgrat que hom n'hi troba d'altres de més senzills (alumini o aram). Però també és cert que, sovint, són petites per a reduir-ne el cost de la matèria base. Així ha passat, per exemple, durant els conflictes bèl·lics, quan l'escassetat de matèries primeres era freqüent i les miniatures

Foto 1. Revers de la medalla *Ajudem-nos mútuament* (Godefroid Devreese, 1916) de 70 Ø mm i anvers de la miniatura en penjoll *Homenatge als soldats invàlids* (1922) de Ø 19 mm. © Col·lecció Rossend Casanova.

suposaven menys material i menys cost. N'és un exemple la medalla *Homenatge als soldats invàlids* (1922) del belga Godefroid Devreese (1861-1941), autor que utilitzarem com a exemple per a il·lustrar els casos de medalles miniatura següents. En aquest cas, es tracta de la reducció a 19 mm de diàmetre d'una medalla major, de 90, 70 i 35 mm de diàmetre, editada el 1916 pel taller Fonson de Brussel·les. L'original reproduïx, al revers, un nen invàlid i un vell cec (el primer fa de guia i el segon el porta), envoltats per la llegenda circular: / AIDONS NOUS MUTUELLEMENT / LA CHARGE DES MALHEURS EN SERA PLUS LEGERE / (ajudem-nos mútuament, la càrrega de les desgràcies serà més lleugera) (*foto 1*). Aquesta medalla s'edità per a ser venuda a benefici dels infants i les dones tuberculosos pobres, i també es produí en versió miniatura, de 28, 19 i 10 mm de diàmetre i amb anella per a penjar, destinada a homenatjar els sol-

datos belgues invàlids de la Primera Guerra Mundial.² A la imatge reproduïm les dues medalles, l'original de 1916 i la miniatura de 1922 amb la mateixa escena, ara a l'anvers i sense llegenda, amb menys metall i, consegüentment, més econòmica.

Un tercer aspecte té a veure precisament amb el treball i el seu relleu escultòric. *Petit* no és sinònim de menys qualitat, per tant, l'obra de l'escultor i el gravador segueix essent primordial en les medalles miniatura. És cert que com menor sigui el diàmetre, major dificultat hi haurà per a representar elements figuratius reconeixibles, però la millora de la tècnica i els procediments de reducció i encunyació al segle XIX, van permetre executar des d'aleshores uns relleus prou clars i definits. Serveixi d'exemple la medalla *Bébé*, modelada també per Devreese per encàrrec de la Lliga Braille belga. Aquesta institució, creada el 1922 a benefici dels invidents, edità aquesta miniatura, també de 19 mm i de plata, com agraïment als benefactors de l'obra de discapacitats visuals (foto 2). Es tracta d'una peça circular i per a penjar que a l'anvers reproduïx el perfil d'un infant a l'esquerra que representa així els invidents de naixement que, de petits, necessiten aprendre amb el sistema Braille. Al costat dret hi ha la llegenda vertical: / B / é / b / é /, i a l'exerg la signatura acrònima GD de l'autor. El revers presenta un trèvol de quatre fulles (la sort) amb la llegenda circular: / · LVMIERE · / · Ligue Braille · / . El volum està molt ben executat, tant a l'anvers com al re-

Foto 2. Anvers i revers de la medalla miniatura *Lliga Braille* (Godefroid Devreese, 1927) de Ø 19 mm. © Col·lecció Rossend Casanova.

vers, i és suficient perquè es pugui identificar passant-hi els dits. Cal fer notar que no té la llegenda en Braille perquè no estava destinada als invidents, sinó als qui aportaven diners a la institució. I que no s'edità una medalla major que aquesta, de manera que a l'origen ja es pensà en miniatura i per a penjar.³

Contràriament, i com ja hem apuntat anteriorment, són molts els casos de medalles que foren reduïdes. El quart aspecte tracta precisament d'això, de la re-

2. Albert M. WILLENZ, *Le medailleur Godefroid Devreese*, Brussel·les, 1986, p. 103, inèdit.

3. Albert M. WILLENZ, *Le medailleur Godefroid Devreese*, p. 147.

ducció. És freqüent pensar que una medalla miniatura és la miniaturització d'una de major, de mòdul regular que acostuma a anar de 50 a 70 mm de diàmetre, però ja hem vist que no és sempre així. Hi ha medalles fetes només en miniatura, com en el cas anterior, i d'altres que en són la reducció, com el primer exemple.

El cinquè aspecte tracta de la subjecció: la medalla miniatura acostuma a dur una anella per a penjar, element que la converteix en un penjoll. L'anella li aporta un avantatge: la medalla és fàcil d'agafar i es pot sostenir per un extrem (mitjançant una cadena, un cordill, etc.) i dur-la penjada. L'anella acostuma a formar part de la peça, és a dir, que és una extensió més del metall, però també hi pot estar enganxada. Aquest fet fa que sovint inclogui algun tipus de relleu o motiu relacionat amb el tema de la medalla. En coneixem diversos casos, com el de la medalla miniatura *La Fleur de l'Orphelin* (1917), encarregada per aquesta asso-

Foto 3. Anvers i revers de la medalla miniatura *La Fleur de l'Orphelin* (Godefroid Devreese, 1917) de 32×22 mm. © Col·lecció Rossend Casanova.

ciació belga a Devreese. Es tracta d'una petita peça de 32×22 mm on, a la part que enganxa l'anella, hi ha representats uns liris (foto 3). L'anella de la medalla inclou una argolla per on passa el cordill o la cadena, alhora que si escau permet cosir-la a un vestit.

Finalment, el sisè aspecte té a veure amb el parentiu. Com hem vist, malgrat que hi ha medalles fetes, només, en miniatura, és habitual que d'una peça gran en surti una de petita, sobretot si aquesta es fa temps després. Tanmateix, hem de tenir present que quan les dues medalles es fan al mateix temps, la miniatura no és la còpia ni la reducció de la medalla gran, sinó una peça de mòdul menor, atès que en el moment de fabricar-les cada una es fa a la mida que li correspon seguint el model original. És per aquest motiu que en molts casos les dues medalles (mida regular i miniatura) es lliuren juntes a una mateixa persona amb unes funcions diferents: la major és per a desar com a record, i la miniatura, per a portar-la penjada.

Les condecoracions miniatura

Diferents de les medalles, les condecoracions són distintius oficials amb caràcter de reconeixement especial que s'atorguen a les persones per les seves accions meritòries. La seva història és antiga i es remunta a l'època dels faraons. En tot cas, les que es lliuren avui en dia deriven de l'Edat Mitjana, quan proliferaren els ordes militars i començaren a ser atribuïdes com a recompensa pel valor individual en guerres i conflictes. Actualment les condecoracions poden ser civils, militars o mixtes (civils i militars alhora), i en funció de qui les atorgui poden ser d'ordes dinàstics, oficials o privats.

Avui en dia, la majoria de països concedeixen condecoracions als seus súbdits o a estrangers que mereixen el seu reconeixement per un acte singular, heroic o pels serveis prestats al país. En tots els casos, és un agraïment públic i qui la rep té el dret d'acreditar-ne obertament la possessió i que ha merescut una consideració especial pels seus mèrits.

Sovint, quan es rep una condecoració, el guardonat acostuma a ingressar en un orde o institut que agrupa als guardonats. És habitual que dins de cada orde hi hagi diversos graus: Collar, Gran Creu (Banda o Llaç), Placa, Creu senzilla i Medalla (no confondre amb les medalles commemoratives abans esmentades). Aquests graus van en funció de la importància de la conducta premiada, tot i que, en alguns països, el Collar s'atorga únicament als caps d'estat.

Les condecoracions fan referència directa al títol de l'orde i cadascuna té un disseny especial, una banda de diferent color i una composició ornamental peculiar (creus, plaques, veneres i medalles).

Les condecoracions guanyades es porten en actes oficials i de gala, i es col·loquen, generalment, al costat esquerre del pit. I és aquí on apareixen les miniatures, ja que per a lluir la condecoració es duu la miniatura, una peça igual que mesura pocs centímetres.⁴ Si se'n tenen diverses i de diferent categoria, es col·loquen en línia de major a menor començant pel costat més proper a la solapa, podent continuar al dessota en una nova fila. Si una condecoració s'ha rebut en diferents graus, només es duu el major. En ocasions se sol substituir per cintes al pit (en uniformes) i per pins (en vestits d'etiqueta). Com a exemples coneguts per tothom podem esmentar el Toisó d'Or, la Legió d'Honor, la Real Orden de Isabel la Catòlica o, en el cas català, dues distincions de la Generalitat de Catalunya: la Medalla d'Or i, en rang inferior, la Creu de Sant Jordi.

També hi ha un conjunt de condecoracions que són donades per particulars o per institucions que no tenen el rang oficial de les anteriors. És el cas, per exem-

4. Miquel Crusafont proposa el nom de «medalles de solapa» basant-se en la nomenclatura dels especialistes en condecoracions. M. CRUSAFONT I SABATER, *Medalles commemoratives dels Països Catalans i de la Corona catalano-aragonesa* (s. *XV-XX*), Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, IEC, Barcelona, 2006 (ref. 328, 761 i 986).

ple, d'aquelles creades per particulars (entitats, associacions, acadèmies, etc.) o per la mateixa Administració (exposicions, concursos, premis, etc.). Com a exemple podem esmentar la *Creu de l'Exposició Internacional d'Indústria, Colònies i Transports marítims de Rotterdam* de 1909 que l'artista Mateu Culell va rebre per la seva participació en el certamen, on també hi guanyà una medalla de plata.⁵ La Creu i la seva miniatura es conserven al Museu de les Arts Decoratives de Barcelona, junt amb altres medalles i diplomes que la seva filla donà el 1960⁶ (foto 4).

Foto 4. Creu i creu miniatura lliurades a Mateu Culell Aznar el 1909. © Museu de les Arts Decoratives de Barcelona. MADB 69.672 i MADB 69.673. Donació Margarita Culell, 1960.

Estoigs i presentacions

La conservació i presentació de les medalles i les condecoracions miniatura també ha comportat que s'hagin realitzat emmarcaments, capsetes i suports es-

5. Mateu CULELL I AZNAR (Barcelona, 1879-1943) va ser un dissenyador força reconegut durant el Modernisme. Format a l'escola Llotja de Barcelona, com a projectista dissenyà tapissos, joies, teixits, ceràmica i mosaics d'estil modernista molt elegants. Entre el 1900 i el 1910 guanyà premis importants a Barcelona, Madrid, Atenes, Saragossa, Mèxic, Quito, Buenos Aires i, com hem esmentat, també a Rotterdam. Col·laborà amb la revista *Nuevo Mundo* escrivint cròniques artístiques.

6. *Creu de l'Exposició Internacional d'Indústria, Colònies i Transports Marítims de Rotterdam* de 1909 (Internationale Tentoonstelling van Nijverheid, Koloniën en Zeevaart te Rotterdam), en mida regular (MADB 69.672) i miniatura (MADB 69.673). Museu de les Arts Decoratives de Barcelona. Donació de Margarita Culell, 1960.

pecials per a contenir-les. Els exemples són molts i de forma general es poden dividir en dos tipus, d'una banda, aquells que tenen la mida de la peça i amb els quals són venuts (o lliurats), i de l'altra, aquells que són fets, expressament, per desig del propietari.

En el primer cas són molt conegudes i comunes les capsetes (sovint de cartró o plàstic) i les fundes (de paper, pell, roba...) habitualment en forma de sobre i amb una solapa per a tancar-les. Aquests embolcallis acostumen a tenir unes mides que serveixen per a medalles similars, i adopten generalment les formes circular, quadrada o rectangular. Contràriament, els estoigs presenten la medalla com una joia: tenen els interiors tous amb la forma de la peça en negatiu, per tal que hi encaixi bé, la tapa duu frontissa i tanca amb un pestell. Molt sovint, a la part interior de la tapa hi ha imprès el nom del fabricant o del taller gravador. L'exterior pot tenir molts acabats (en paper, cuir o plàstic, amb lletres o decoracions daurades estampades, etc.). En ocasions, aquests estoigs conserven les dues peces, és a dir, la medalla o la condecoració i, al costat, la miniatura.

El segon cas té a veure amb els contenidors fets expressament. Com que són fruit d'una decisió personal, són menys freqüents de trobar i acostumen a incloure una col·lecció individual. Són, per tant, uns objectes molt personalitzats. Esmentem el que s'oferí al general Robert Pratt, que serví al Regiment 41 durant la campanya d'Afganistan (1842) i a la Guerra de Crimea (1855), on participà en l'assetjament i la caiguda de Sebastopol. Les seves medalles miniatura s'agruparen en un petit cofret realitzat pel prestigiós joier R. F. Beard (Cheltenham, Anglaterra), casa fundada el 1804. Les peces, que poden veure's a la imatge (foto 5), són: *Companyia militar de Bath, Primera Guerra d'Afganistan, Guerra de Cri-*

Foto 5. Estoig realitzat pel joier anglès R. F. Beard amb set medalles militars del general Robert Pratt. © Tim Bender.

mea, Amotinament Indi, Al valor militar de Sardenya, Medalla de Cinquena Classe de l'Ordre de Medjidie i Medalla de la Crimea turca.

Una altra solució són els emmarcaments, quadres que recullen la totalitat de medalles i/o condecoracions d'una mateixa persona. En aquest cas també s'acostumen a situar les més importants a la part superior esquerra i en línia, i si n'hi ha diverses, es poden disposar en fileres. A vegades, però, preval el gust estètic del propietari i s'arriben a fer arranjaments amb les peces. Aquest agençament genera unes composicions concretes i també és una manera d'exposar-les, com pot ser el cas de les condecoracions del tsar de Rússia Alexandre I que es mostren a l'exposició «Tresors de la Rússia imperial», al Museu Reial de l'Exèrcit i de la Història Militar a Brussel·les (*foto 6*).

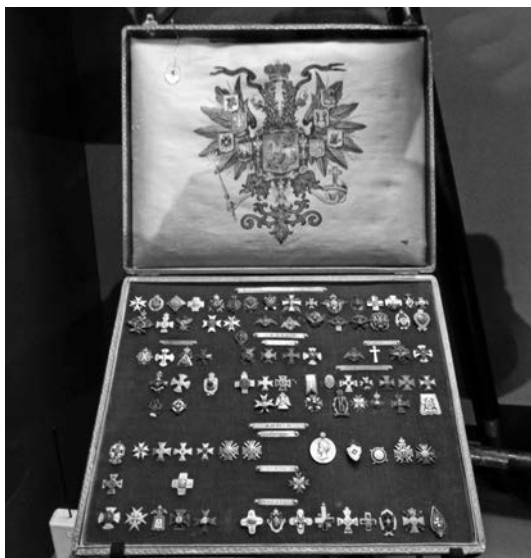

Foto 6. Estoig de condecoracions del tsar Alexandre I exposat a la mostra «Tresors de la Rússia imperial», al Museu Reial de l'Exèrcit i de la Història Militar de Brussel·les.
© Rossend Casanova.

Els promotors

Les medalles i les condecoracions miniatura poden tenir promotors diversos. El cas de les medalles és més variat, atès que si bé antigament eren fetes per organismes o institucions oficials, després també ho foren per particulars (sobretot als països industrialitzats), en especial a partir de mitjans del segle XIX i fins a l'actualitat.

Un exemple de promotor privat que impulsà la fabricació d'una medalla miniatura el podem trobar en la revista madrilenya *Blanco y Negro*, que el 17 de

maig de 1902 i en ocasió de la majoria d'edat del rei i el seu jurament a la Corona, edità una làmina amb el retrat del jove monarca pintat per l'alacantí Emilio Sala i que es lliurava amb cada número de la revista. El retrat anava acompanyat per la medalla miniatura, una minúscula peça de només 14 mm de diàmetre, que presentava a l'anvers el bust de perfil a l'esquerra del rei, amb la llegenda circular: / ALFONSO XIII /, i rere el clatell: / 17 / MAYO / 1902 / (foto 7). La peça, a la manera d'una moneda, tenia una fina gràfila de perles. A la part superior, formant part de la mateixa planxa de metall, hi havia un sortint per subjectar-la. El revers tenia, seguint la tipografia de la revista, la llegenda: / Blanco

Foto 7. Medalla miniatura editada per la revista *Blanco y negro* el 1902 de Ø 14 mm.
© Col·lecció Rossend Casanova.

/ y Negro /, envoltada per elements florals. Al dessota: / Rvta. / Ida. /, referit a «Revista Ilustrada».⁷ En aquest cas, queda clar que la intenció del promotor era il·lustrar un esdeveniment d'estat i social de primer ordre, alhora que posicionar-se monàrquicament davant dels seus lectors.

En el cas de les condecoracions, com hem comentat, els seus promotors són uns altres, atès que pertanyen a ordes o òrgans oficials i tenen un caràcter públic, i són normalment lliurades pels governs o els caps d'Estat. Les intencions d'aquests promotors també poden ser diverses, generalment reconeixements institucionals. A més, com que es tracta d'objectes que celebren els mèrits personals, si escau poden ser lliurades a títol pòstum.

Com a organisme promotor d'una condecoració podem esmentar la Legió d'Honor, la més alta condecoració francesa. Està dedicada a recompensar els mèrits dels seus ciutadans, fora de qualsevol consideració social o hereditària, i en tots els sectors d'activitat del país. S'agrupa sota l'autoritat del Grand Chancelier, i té la seva seu, des del 1804, al Palau de Salm a París.

En definitiva, les medalles i les condecoracions miniatura ens traslladen a un món petit però ric i creatiu com el de les peces de mòdul regular. Uns objectes metàl·lics que recullen, en el seu petit món, l'art i el treball dels millors escultors.

7. *Blanco y Negro*, Madrid, 10 maig 1902, p. 19 i *Blanco y Negro*, Madrid, 18 març 1961, p. 7.